

процесу, явища одночасно з дієсловом, бо прикметники як виразники ознаки предмета виділилися як похідні слова від дієприкметників.

Особливості синтаксичних функцій прислівників способу дії полягають у тому, що вони не зумовлені семантикою дієслова, дієприкметника, дієприслівника чи абстрактного іменника або прикметника, а «прилягають» до них як засоби характеристичної, тобто для вираження ознаки іншої ознаки. Наприклад: іти *маршем* (мовчки, повільно), виконаний *вдало* (наспіх), написавши (*вправно*). Навіть у реченні, в якому прислівник входить до складеного присудка, він у дієслівному словосполученні характеризує ознаку дієслова самостійно як обставина способу дії.

Отже, прислівники способу дії характеризують дію, процес, стан.

У структурі речення прислівники способу дії виражають ознаку іншої ознаки самостійно. Семантично прислівники способу дії треба кваліфікувати як словотвірно пов'язані з іншими ознаковими словами: дієсловом, дієприкметником, дієприслівником, прикметником, абстрактними іменниками. У структурі речення прислівники способу дії функціонують як не зумовлені семантикою означуваного слова.

У дієприкметникових і дієприслівникових зворотах прислівники способу дії виступають у функції вираження ознаки іншої ознаки. Цією функцією якісно-означальні прислівники відрізняються від безособово-предикативних прислівників. Безособово-предикативні прислівники виконують функцію головного члена односкладного члена.

ЛІТЕРАТУРА

1. Висоцький А. В. Синтаксична сфера прислівника в українській літературній мові: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2013. 328 с.
2. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов. за ред. О. С. Мельничука. Київ: Наук. Думка, 1966. 595 с.
3. Городенська К. Г. Дієслово. Прислівник. *Теоретична морфологія української мови*: Акад. граматики укр. мови. За ред. чл.-кор. НАН України Івана Вихованця. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. с. 217-325.
4. Мединська Н. М. Ознакові слова в українській мові: семантична та граматична диференціація. Рівне: Вид. О. Зень, 2018. 358 с.
5. Мейе А. Основные особенности германской группы языков. Москва: Изд-во иностранной лит-ры, 1952. 167 с.
6. Плющ М. Я. Відмінок у семантико-синтаксичній структурі речення. Київ: Нац. Пед. Ун-тет ім. Драгоманова, 2022. 233 с.
7. Потєбня О. О. Из записок о русской грамматике. Т 1-2. Москва: Учпедгиз, 1958. 636 с.

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ ДЕРЕСІЯНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ АНТРОПОНІМІВ

Хом'як І. М.

*доктор педагогічних наук, професор,
професор катедри української мови та літератури
Національного університету «Острозька академія»*

Парадоксальна ситуація склалася: росіян називаємо орками, рашистами, москалями, ненависною ордою; на письмі російські топоніми записуємо з малої літери; у словесних формулюваннях практикуємо прийменник *на*: на Росії, - а в антропонімах утворюємо моделі російських імен та прізвищ, ще й ображаємося, коли нам роблять зауваження вчителі, науковці або ж просто патріотично налаштовані співвітчизники:

- Я не Олена, моє ім'я – Альона;

- За паспортом я Данілішин, а не Данилишин;

- Батьки називають мене Дімою, а не Дмитром. До того ж, зауважте, у "Єдиних новинах" журналіст Діма Анопченко, радіоведучий "Променя" – Діма Захарченко, телеведучий програми "Світ навиворіт" рекламує себе Дімою Комаровим.

Російське самодержавство робило все можливе, щоб підпорядкувати собі український народ, і не тільки економічно й політично, а й духовно, створивши для наших співвітчизників такі умови, аби шляхом завуальованої росіянізації власних назв глибше вмурувати національно забарвлені прізвища й імена у фундамент імперського минулого, приписуючи собі досягнення українців у такий, здавалося б, невидимий спосіб.

Наукою про наші імена є антропоніміка (від гр. – людина, ім'я) – галузь ономастики, що вивчає власні назви людей [1, с. 35]: особові імена, форми по батькові, прізвища, прізвиська, псевдоніми, криптоніми. Зосередимо увагу на українських прізвищах, що становлять генокод і духовний скарб нашого народу.

Проблемі нормалізації вживання особових імен і прізвищ присвячено праці І. Глинського, С. П. Левченка, Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківської, А. М. Поповського та ін. *Мета нашого дослідження* – проаналізувати відповідність сучасних прізвищ правовисним канонам, з'ясувати причини їх деформування, ламання природних мовних кодів.

У XVII сторіччі майже всі українці мали свої прізвища, які часто трансформувалися з імен, роду діяльності, місця проживання тощо, наприклад: від імені Микола – *Миколаєнко, Миколайчук*; за сферою діяльності: син столяра – *Столяренко, Столярчук*; чоловік, який мешкав за річкою, – *Зарічнюк*, у лісі – *Лісовенко* і т. ін. Стабільності прізвища набули в XIX ст. і зміцнювали відчуття національної причетності наших співвітчизників. Будь-яка видозміна їх порушує основи української ідентичності, сприяє намаганням російської ідеологічної машини реалізувати своє бачення українських імен і прізвищ, зокрема через графічне спотворення в РАЦСах.

Казуїстичне маніпулювання прізвищами яскраво проілюстровано в бестселері В. Шкляра "Чорний Ворон": на початку роману головний персонаж постає як червоний командир, штабс-капітан *Чорноусов*, прізвище якого в армії переінакшили з Чорновуса; у чекіста Петра *Птицина*, родом із Одеси, прізвище дідуся було Птах; отаман Пилип Хмара видозмінив свою зовнішність і подався до Криму, де жив під прізвищем *Філіпов*; повстанець Невіруючий Хома одружився з росіянкою, взяв її прізвище і вже як *Фома* Голіков повернувся з Донбасу на Звенигородщину [3, с. 34, 78, 405, 424].

А. А. Бортняк радить працівникам засобів масової інформації не обстоювати викривлені несприятливими історичними обставинами чи казенними принципами форми прізвищ *Подольнін, Кузнічук, Нікітюк, Антосевич, Огороднік* тощо, ілюструє правильні написання цих і подібних прізвищ – *Подольнин, Кузничук, Никитюк* (радше *Микитюк* – І.Х.), *Антосевич, Огородник, Пилипенко, Калениченко, Кулик, Нижник*, незалежно від того, як їх колись записав "канцелярський мудрій" [1, с. 36-41]; не вкладаються в українські рамки і прізвища – *Алексєнко, Казак, Тихонюк, Закусіло, Белік*, що походять від лексем – *Олекса, козак, Тихін, закусити, білий*; кумедно звучать прізвища в такій інтерпретації – *Крот, Рябоконь, Трегуб, Кот, Поп, Сокол, Куцевол* замість *Кріт, Рябокінь, Тригуб, Піп, Кіт, Сокіл, Куцевіл*.

У прізвищі людини закодовано завдання роду. З огляду на це в умовах незалежної держави маємо можливість відновити правильність своїх прізвищ або трансформувати їх відповідно до моделей українських прізвищ, які надзвичайно різноманітні за джерелами творення та граматичним складом. І хоча належать до розряду іменників, та за походженням, будовою й особливостями відмінювання їх поділяють на дві групи: прізвища прикметникового типу і прізвища іменникового типу [2, с. 280–296]. До першої групи належать: 1) прізвища у формі прикметників і дієприкметників, що мають у називному відмінку закінчення *-ий (-ій)* у чоловічому роді, *- Озерський, Шидловський, Будній* та *-а, -я* - в жіночому роді – *Дзеньківська, Мізерна, Городня*; частина з них має суфікси *-ськ, -цьк, -зьк* – *Андрійвський (-ська), Гарницький (-цька), Залузький (-зька)*; 2) прізвища, які походять від стягнених (коротких) прикметників, – *Зелен, Молод*, нечленних форм дієприкметників – *Мазан, Ковтун*; 3) прізвища у формі присвійних прикметників на позначення назви сина або дочки, утворені від імені чи прізвиська батька або матері за допомогою суфіксів *-ів (-ів), -ов, -ев (-ев), -ин (-ін)*, – *Іванів, Зеров, Гринь*, а також на *-ишин (-йшин)*, утворені від назви матері на *-иха, - Васишишин, Мусійишин*.

До прізвищ іменникового типу належать прізвища: 1) утворені лексико-семантичним способом – *Семерин, Стельмах, Комар*; 2) морфологічним способом за допомогою словотвірних суфіксів *-ак (-як), -ань, -ар, -ач, -ег(а), -евич, -ейко, -енко, -ець, -ик, -ил(о), -ич, -ище, -к(о), -ник, -ович, -ок, -ук(-юк), -ун, -унь, -ура (-юра), -усь, -ух (-юх), -чак, -чук* – *Вишняк, Грабар, Сагач, Зданевич, Шумейко, Буйненко, Карповець, Боровик, Решетило, Зварич, Василице, Самійленко, Винник, Полохович, Петручок, Павлюк, Павлунь, Місюра, Смуць, Голоух, Стрільчак, Герасимчук*; 3) синтаксично-морфологічним способом шляхом складання основ різних частин мови – *Доброграй, Вернидуб, Сухомлин, Котигорошко, Самосій, Неумита*.

Запис українських прізвищ здійснюють згідно з правилами "Українського правопису", проте в документах нерідко простежуються недогляди: відхилення в коренях відіменних прізвищ – *Михайлюк, Михайлишин* (потрібно *Михайлюк, Михайлишин*, бо походять від імені *Михайло*), *Гринишина* (слід *Гринишина*, бо *Григорій, Григір*), *Васілюк* (треба *Василюк*, бо *Василь*), *Онищук* (необхідно *Онищук*, бо *Онисько*), *Денісюк* (треба *Денисюк*, бо *Денис*); спотворення суфіксів, що формують ті чи ті моделі відіменних українських прізвищ, – *Стефанішина*

(потрібно *Стефанишина*, бо *Стефаниха*), *Кузьміч*, *Галіч*, *Мініч*, *Люліч* (замість *Кузьмич*, *Галич*, *Мінич*, *Люлич*); порушення нормативної форми прізвищ на *-иченко* (*Михайліченко*, *Старіченко*, *Калиніченко* замість *Михайличенко*, *Стариченко*, *Калиниченко*); заміна в коренях *и* на *і* (*Скібицький*, *Кісіль*, *Слівинська* замість *Скибицький*, *Кисіль*, *Сливинська*); неправомірна видозміна суфікса *-ик* (*Кусік*, *Круглік*, треба *Кусик*, *Круглик*). Поза увагою лишають вимогу написання літери *і* у прізвищах, утворених від слів, де *і* чергується з *о* або *е*, – *Грім* (*Грома*), *Кіт* (*Кота*), *Ведмідь* (*Ведмедя*), *Пиріг* (*Пирога*); використання апострофа після літер на позначення губних приголосних перед *я*, *ю*, *є*, *ї*, що означають два звуки, – *Сав'юк*, *М'ялюк*, *Клим'юк*. Апостроф не пишеться, якщо перед літерою на позначення губного приголосного є інша, крім *р*, що належить до кореня (*Морквянко*), але *Карп'юк*, *Верб'яний*, *Черв'яченко*.

Серед проілюстрованих антропонімів із правописними недоглядами наявні моделі російської структури, неправомірно вжиті в українському контексті. Російську літеру *и* необхідно передавати українською *и* й адекватно озвучувати у прізвищах, утворених від власних імен, спільних для української та російської мов – *Данилов*, *Кишов*, *Михайлова*, *Никифоров*, *Титов*, *Бенедиктова*; у прізвищах, утворених від коренів, спільних для української та російської мов, – *Синельникова* (синій), *Новикова* (новий), *Кисельов* (кисіль); у суфіксах *-иц*, *-ик* – *Синицин*, *Скобличков*, *Колесников*. Російській літері *е* відповідає українська *є*, коли в середині слів російській літері *е* відповідає українська *і* – *Резников* (різати), *Беляков* (білий).

В умовах формування українськомовного простору постала проблема повернення генетично зумовлених антропонімів з метою відродження національної єдності, відновлення й зміцнення української ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бортняк А. А. Ну що б, здавалося, слова ...: Бесіди про культуру української мови. Київ: Український письменник, 1994. 73 с.
2. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей: словник-довідник. Київ: Наукова думка, 1986. 310 с.
3. Шкляр В. Залишенець. Чорний ворон: роман. Харків: Книжковий Клуб "Клуб сімейного дозвілля", 2014. 432 с.

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ НОВЕЛІСТИКИ ІРИНИ САВКИ

Янковська Ж. О.

*доктор філологічних наук, професор кафедри
філософії та культурного менеджменту
Національного університету «Острозька академія»*

Міра художності творів кожного письменника визначається низкою факторів, які її окреслюють. Це насамперед використання художніх засобів і тропів (епітетів, метафор, порівнянь і т. п.), а також окремі індивідуальні особливості письма і стилю автора.